

บทที่ 2

ปรัชญาคืออะไร (What is philosophy?)

ก่อนจะตอบปัญหาของคำว่า ปรัชญาคืออะไร ก็ขอกล่าวถึงการอ่านก่อนว่า อ่านอย่างไร
พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 หน้า 668 ได้กำหนดการอ่านไว้ 2 ประการ คือ

1. ปรัชญา อ่านว่า ปรัด-ยา
2. ปรัชญา อ่านว่า ปรัด-ชะ-ยา

ก็กลับมาถึงปัญหาว่า อะไรคือปรัชญา ปรัชญา มีความหมายตรงกับภาษาบาลีว่า ปัญญา
และตรงกับภาษาอังกฤษว่า philosophy แต่คำว่า philosophy หาได้มีความหมายตรงกับคำว่า
ปรัชญาไม่ เพื่อเป็นการเข้าใจในลักษณะของวิชา จะขอกล่าวในประเด็นใหญ่ ๆ ที่สำคัญ
2 ประเด็น

1. จากคำถามว่า อะไรคือปรัชญา และเรามักจะได้ยินอยู่เสมอว่าคนไหนคนนี้ ชอบพูด
เป็นปรัชญาเสมอ อะไรคือความหมายของคำว่าปรัชญา ลองมาดู สำนวน สุภาษิตต่าง ๆ
(สุจิตรา ธรณี; ปรัชญาเบื้องต้น; 2532; 2-3) เช่น

1.1 พุทธภาษิต	นัตถิ ปัญญา สมา อาภา. แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี ปัญญา นรานัง รตนัง. ปัญญาเป็นเครื่องประดับของนรชน
1.2 สุภาษิต	แพ้เป็นพระ ชนะเป็นมาร แพะรับบาป
1.3 คำพังเพย	น้ำขึ้นให้รีบตัก น้ำซึมบ่อทราย
1.4 สำนวนโวหาร	จับปูใส่กระดัง น้ำลั่งฟ้า ปลาลั่งฝน
1.5 ปรัชญาความรัก	ไม่ใช่รักแรกพบ แต่ก็จบลงที่เธอ
1.6 ปรัชญาชี้เมา	เมียตายไม่เสียดายเท่าเหล้าหก
1.7 ปรัชญารถเมล์	เดินในอีกนิตต่อชีวิตคนขับ
1.8 ปรัชญารถบรรทุก	อยู่บ้านเมียก็ดำ ออกมาจ่าก็จับ

ตามความหมายเท่าที่ได้กล่าวมา มีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิต หรือภูมิปัญญา
ชาวบ้าน (ซึ่งไม่ได้จัดเป็นวิชาปรัชญา) สิ่งเหล่านี้มีลักษณะเป็นคติ ข้อคิดหรือความเชื่อ หรือ

หลักการในการดำเนินงาน ดังเช่น พระบรมราชาบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” หรืออื่น ๆ เช่น “ปรัชญาธุรกิจของคุณน่าจะดีมาก” “ผมพอใจในหลักปรัชญาการบริหารของเขา” หรือ แม้กระทั่งอาจจะเป็นปรัชญาประจำวิชาชีพก็ได้ เช่น “ช่วยเขาให้เขาช่วยตัวเองได้” (สถิต วงศ์สวรรค์; ปรัชญาเบื้องต้น; 2540; 10)

2. ปรัชญาในความหมายของวิชาปรัชญา ซึ่งมีการเรียนการสอนกันในระดับอุดมศึกษาทั่วไป มีเนื้อหาหลักซึ่ง เจาะลึกในแต่ละเรื่องอันมีชื่อที่แตกต่างกันออกไป เช่น ปรัชญากรีก ปรัชญาอินเดีย อภิปรัชญา หรือ ปรัชญาเบื้องต้น หรือปรัชญาทั่วไป เป็นต้น

ประเด็นของคำถามว่า อะไรคือปรัชญา เป็นการกล่าวถึงปรัชญาในฐานะที่เป็นวิชา ตามความหมายในประเด็นที่ 2 และเราก็จะศึกษาในประเด็นนี้ อันเป็นประเด็นที่สำคัญต้องมีการศึกษาต่อไป เพราะจัดเป็นเนื้อหาของปรัชญาโดยตรง ก่อนอื่นต้องทำความรู้จักศัพท์ “ปรัชญา” ก่อนว่า จากไหน และศึกษาความหมายของ philosophy ว่าเป็นเช่นไร เพราะคำ 2 คำนี้ มีความหมายตามรูปศัพท์ที่ไม่เหมือนกัน

ศัพท์ปรัชญา และ philosophy มาจากไหน

คำว่า ปรัชญา เป็นศัพท์บัญญัติที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ (พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยทยากร) บัญญัติขึ้นเพื่อใช้แทนคำว่า philosophy แต่ความหมายตามรูปศัพท์มีความหมายแตกต่างกัน

คำว่า ปรัชญา มาจากศัพท์ภาษาสันสกฤต 2 คำ คือ

ปร แปลว่า ประเสริฐ

ชญา แปลว่า ความรู้

เพราะฉะนั้น ปรัชญา ก็คือ ความรู้อันประเสริฐ หมายถึง ความรู้ที่เกิดขึ้น ภายหลังจากการสิ้นความสงสัยแล้ว ซึ่งเป็นมูลรากแห่งปรัชญา หรือเรียกว่า เป็นแม่บทแห่งปรัชญาตะวันออก (มีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิต)

และคำว่า ปรัชญา มีความหมายตรงกับคำภาษาบาลีว่า ปัญญา ซึ่งหมายถึง ความรู้ทั่ว ความรู้ยิ่ง ความรู้แจ้ง ความรอบรู้ ตลอดถึงความฉลาด และความสุขุม ตามความหมายนี้ ปรัชญา จะมีความหมายเป็น ความรู้อันประเสริฐ หรือความรู้ที่สิ้นสงสัยแล้วนั่นเอง

คำว่า philosophy ในภาษาอังกฤษ แผลงมาจากภาษากรีกว่า philosophia ประกอบด้วยศัพท์ 2 ศัพท์ คือ

Philos = Loving of = ความรัก ความพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

Sophia = Wisdom = ความรู้ หรือปัญญา

เพราะฉะนั้น Philosophia (Loving of wisdom) แล้วก็กลายเป็น Philosophy มีความหมายว่า ความรักในความรู้ ความรักในปัญญา ความสนใจในปัญญา หรือความเลื่อมใสในปัญญาหรือความรู้ ตามความหมายในลักษณะนี้ เป็นมตินักปราชญ์ตะวันตก ไพธากอรัส (Pythagorus) นักปรัชญากรีกได้กล่าวว่า ความรู้ (Wisdom) เป็นของพระเจ้าเป็นเจ้าเพียงพระองค์เดียว ดังนั้น ปรัชญาเมธีทั้งหลายจึงเป็นเพียงผู้รักในความรู้เท่านั้น หาได้เป็นเจ้าของของความรู้นั้นไม่ เช่นเดียวกันตามความหมายดังกล่าว philosophy จึงมีลักษณะเป็นความรู้ที่ยังสงสัยอยู่

จากความหมายดังได้กล่าวมา ปรัชญา มีความหมายเช่นเดียวกับปัญญา และมีความหมายที่แตกต่างกับคำว่า Philosophy นี้คือ ความหมายที่แปลตามรูปศัพท์ หรือแปลตามอักษร แต่ก็หาใช่เป็นความหมายที่แท้จริงของปรัชญา

คำจำกัดความของปรัชญา

ปรัชญามีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 3 ประการ 1. อภิปรัชญาหรือภววิทยา 2. ญาณวิทยา 3. คุณวิทยา การให้คำจำกัดความของนักปรัชญาเมธีทั้งหลาย ก็เป็นไปตามความลึกซึ้งหรือความรู้ของตนเองเป็นหลัก ตนเองมีความรู้หรือความประทับใจในเรื่องใด ก็ให้คำนิยามไปในทางนั้น กลุ่มอภิปรัชญาก็จะให้ความหมายไปในทางเชิงอภิปรัชญา กลุ่มญาณวิทยา และคุณวิทยาก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน

เมื่อวิชาวิทยาศาสตร์มีความเจริญก้าวหน้า การให้คำนิยามของปรัชญา ก็เริ่มหันไปในแนววิทยาศาสตร์มากขึ้น ดร.บุญ นิลเกษ ได้สรุปในการให้คำนิยามอยู่ 3 แนวทาง (บุญ นิลเกษ; ปรัชญาเบื้องต้น; 2533, 3-4) ได้แก่ 1. สายอภิปรัชญา 2. สายญาณวิทยา และ 3. สายวิทยาศาสตร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. **สายอภิปรัชญา** เป็นแนวคิดของนักปรัชญากรีกโบราณ ได้ให้คำจำกัดความที่มีลักษณะเป็นอภิปรัชญา (ความแท้จริง) ที่มีลักษณะเป็นภาวะนิรันดร และเป็นธาตุแท้ต้นกำเนิดของสิ่งทั้งหลาย เช่น

1.1 พลาโต (Plato 427-347 ก่อน ค.ศ.) กล่าวว่าปรัชญา คือ การศึกษาหาความรู้เรื่องนิรันดร และความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย หรือปรัชญามุ่งจะรู้สิ่งนิรันดร และธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย หรือปรัชญามีจุดมุ่งหมายสู่สภาวะนิรันดร และธรรมชาติอันเป็นแก่นสารของสิ่งต่าง ๆ (สถิต วงศ์สุวรรณ; ปรัชญาเบื้องต้น; 2540; 6)

1.2 อริสโตเติล (Aristotle 384-322 ก่อน ค.ศ.) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์ที่สืบค้นสิ่งธรรมชาติของสิ่งที่มีอยู่จริง ตลอดถึงคุณลักษณะของสิ่งนั้น โดยอาศัยธรรมชาติของมันเอง (พระประสิทธิ์สุตคุณ; ปรัชญาเบื้องต้น : ตะวันตก; เอกสารโรเนียว; 2529, 3-4)

จากคำนิยามทั้ง 2 คำนิยามนั้น เป็นการศึกษาค้นคว้าถึงสิ่งที่ว่าด้วยความเป็นจริง นั้นก็คือ ปัญหาทางอภิปรัชญาว่าด้วยสิ่งแท้จริง (What is reality?)

2. **สายญาณวิทยา** เป็นแนวคิดของนักปรัชญายุคใหม่ (Modern philosophy) กลุ่มนี้ เน้นถึงสถานะของความรู้ และความสำคัญของความรู้ เช่น

2.1 อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant 1724-1804) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์ ที่ว่าด้วยความรู้ และการวิจารณ์ความรู้

2.2 โยฮันน์ กอตตลีบ ฟิชต์ (Johann Gottlieb Fichte = 1762-1814) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้

นักปรัชญาในกลุ่มนี้ เน้นการศึกษาในเรื่องกำเนิดของความรู้ ขอบเขตของความรู้ พวกเขาจะศึกษาว่า เรามีความรู้ได้โดยวิธีการใดบ้าง (How to know reality?)

3. **สายวิทยาศาสตร์** เป็นแนวคิดของนักปรัชญายุคปัจจุบัน (Contemporary philosophy) ซึ่งจะเน้นความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เองก็เริ่มมีบทบาทมากขึ้น นักปรัชญาบางท่านที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ ก็ถือว่า ปรัชญา เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับวิทยาศาสตร์ มองเห็นว่า ปรัชญาเป็นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ และการพิสูจน์ก็สามารถให้เห็นจริงได้และจัดว่า เป็นสิ่งที่น่าเชื่อถือ เช่น

3.1 ออกัสต์ กองต์ (August Comte = 1798-1857) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ศาสตร์ ต้นกำเนิดของศาสตร์ทั้งปวง

3.2 ฟรีดริช โปลเซน (Fredrich Paulsen = 1846-1908) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ศูนย์รวมแห่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทั้งหมด

3.3 วิลเฮ็ล์ม วุนด์ (Wilhelm Wundt = 1832-1920) กล่าวว่า ปรัชญา คือ การรวบรวมสรรพวิชาการจากวิทยาศาสตร์ทั้งหมดให้เป็นอันเดียวกัน

3.4 เฮอริเบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer = 1820-1903) กล่าวว่า ปรัชญา คือ ขบวนการที่สรุป และประมวลหลักกว้าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์เข้าเป็นอันเดียวกัน

จากคำนิยามของปรัชญาทั้งหมด ได้มีผู้พยายามกำหนดเนื้อหาของวิชาปรัชญา โดยพยายามสร้างคำนิยามขึ้นมามากมาย เพื่อที่จะอธิบายว่า ปรัชญาคืออะไร แต่คำนิยามเหล่านี้ ก็ยังไม่มีคำนิยามใด เป็นที่ยอมรับกันสัณนิยามเดียว ทุกนิยามจะต้องมีฝ่ายอื่นคัดค้าน ทั้งนี้ก็เพราะ คำนิยามของปรัชญาเท่าที่สร้างกันขึ้นมานั้น ก็สร้างขึ้นมาจากใจลำเอียง คือ พยายามจะล้อม กรอบวิชาปรัชญาให้ตอบสนององลัทธิของตน จึงเป็นเหตุให้ผู้อื่นไม่เห็นด้วย ถ้าจะให้วิชาปรัชญารวม เนื้อหาได้ทุกลัทธิโดยไม่ลำเอียง ก็คงจะต้องตอบว่า ไม่รู้หรือตอบไม่ได้ คำว่า ไม่รู้หรือตอบไม่ได้

หมายถึง ไม่รู้จะตอบหรืออธิบายอย่างไรดี เพราะเนื้อหาของวิชาปรัชญา สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย ตามท้องที่ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามกาลเวลา แล้วแต่ว่าจะสนใจศึกษาค้นคว้าในเรื่องใด (กิริติ บุญเจือ; ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน; 2533; 5-6)

ค่านิยมของวิชาปรัชญา จะมีลักษณะเป็นอย่างไรก็ตาม แต่เมื่อพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปรัชญา คือ วิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริงตามค่านิยมของพจนานุกรม ก็จะกลายเป็นเนื้อหาของวิชาปรัชญาปัจจุบัน ซึ่งจะรวมเอานิยามสายอภิปรัชญา และญาณวิทยาเข้าด้วยกัน ซึ่งกล่าวถึงเรื่อง เนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นจริง (Reality) และความรู้ในความจริง (Knowledge of Reality) พอจะสรุปได้ใน 2 ประเด็นใหญ่ๆ (กิริติ บุญเจือ ปรัชญาสำหรับผู้เริ่มเรียน 2533, 7) คือ :-

1. ความเป็นจริงคืออะไร (What is reality?) เป็นปัญหาทางปรัชญาที่ค้นคว้าถึงปัญหาของความเป็นจริง ซึ่งมีลักษณะเป็น อภิปรัชญา (Metaphysics)
2. เรารู้ความจริงได้อย่างไร (How to know reality?) เป็นปัญหาทางปรัชญาที่สืบค้นเกี่ยวกับปัญหาความรู้ของมนุษย์ ซึ่งมีลักษณะเป็น ญาณวิทยา (Epistemology)

ระบบและขอบข่ายของปรัชญา

เมื่อต้องการจะกำหนดระบบปรัชญา เพื่อการเข้าใจเนื้อหาของวิชาปรัชญาให้กระชับเข้า จากค่านิยมข้างต้น ก็สามารถจัดระบบปรัชญา ออกเป็น 2 ระบบ

1. ปรัชญาที่ไม่เป็นระบบ ซึ่งมักจะได้แก่ พุทธภาสิต สุภาสิต คำพังเพยหรือสำเนาโวหาร ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นในรูปของความคิด คติ ความเชื่อ ข้อคิด เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีลักษณะเป็นปรัชญาชาวบ้าน
2. ปรัชญาที่เป็นระบบ จะต้องประกอบด้วย ตัวบทปรัชญาหรือตัวหลักปรัชญา ซึ่งเป็นเนื้อหาของปรัชญาโดยตรง (อภิปรัชญา และญาณวิทยา หรืออาจจะมีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณวิทยา อันบ่งบอกถึงคุณค่าของชีวิต ที่ประกอบด้วยเนื้อหา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และตรรกศาสตร์ เป็นองค์ประกอบด้วยก็ได้) ปรัชญาที่เป็นระบบ จัดแบ่งออกได้อีก 2 ประเภท คือ ปรัชญาบริสุทธิ์ และปรัชญาประยุกต์

2.1 ปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) เป็นปรัชญาที่ว่าด้วยทฤษฎีล้วน เป็นการกล่าวถึงเนื้อหาของปรัชญาโดยตรง เป็นความรู้ทางปรัชญาโดยเฉพาะ เป็นการศึกษาค้นคว้าปัญหาเรื่องความแท้จริงของสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล ปัญหาเกี่ยวกับอะไรเป็นเนื้อแท้ของทุกสิ่งในจักรวาล มีลักษณะเป็นสสารหรือเป็นจิต หรือเป็นให้ทั้งสองอย่าง ถ้าเป็นจริงทั้งสองอย่างอย่างไหนเกิดก่อน เราสามารถตรวจสอบหาความจริงสิ่งเหล่านี้ได้โดยวิธีการใด (เนื้อหาของ

ปรัชญาบริสุทธิ์ จะกล่าวถึงต่อไปในบทที่ 3 ว่าด้วยสาขาของปรัชญา) ดังนั้นปรัชญาบริสุทธิ์ จึงเป็นองค์ความรู้ทางปรัชญาที่ต้องศึกษาเหมือนศาสตร์ทั่วไป (Philosophical Science) ถือว่าปรัชญาก็เป็นศาสตร์ศาสตร์หนึ่งที่กำหนดให้มีการศึกษา

2.2 ปรัชญาประยุกต์ (Applied Philosophy) เป็นปรัชญาที่นำเอาความรู้เชิงปรัชญาบริสุทธิ์ ไปศึกษาผลสรุปของวิทยาการต่าง ๆ มาตีความหมาย และกำหนดคุณค่า เช่น ปรัชญาศาสนา ปรัชญากฎหมาย ปรัชญาการเมือง ปรัชญาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ปรัชญาประยุกต์จัดเป็นศาสตร์ที่กว้างขวางครอบคลุมศาสตร์ต่าง ๆ ได้ทั้งหมด (Comprehensive Science)

